

TÜRK TARİHİNDE GÖÇLER VE ÖNEMLİ SONUÇLARI

"Türk tarihi" denilince, tek bir topluluğun belirli bir coğrafi mekandaki tarihi değil, Türk veya başka adlar altında, ayrı ayrı hükümdarlar idaresinde görünmekle beraber dili, dini, töre ve gelenekleri ile aynı milli kültürün taşıyıcıları olan Türk zümrelerinin çeşitli bölgelerde ortaya koyduğu tarihi düşünmek lazımdır.

Bu bakımdan diğer bazı milletlerin fertleri toplu olarak bir arada buldukları için, herhangi bir zamandaki durumlarını açıkça tespit etmek mümkün olmasına rağmen, Türk toplumlarının birbirlerinden farklı gelişme yolları takip etmeleri sebebiyle Türk tarihini belirli bir zaman ve mekan içinde değerlendirmek hayli zordur.

Şüphesiz bunda tarih boyunca meydana gelen göçlerin büyük etkisi olmuştur. Tarihleri, sınırı belli bir coğrafi mekanda cereyan eden milletlerin yayılmaları da değişmeyen bir coğrafi mekanda kolay olurken, çeşitli Türk toplumlarının çeşitli coğrafi mekanlarda yaşayış ve idarelerini tespit etmek elbette zordur.

Türkler zaman zaman bir kısmı "Bozkır" tipi olarak yaşarken, diğer bir kısmı "Yerleşik" tip olarak hayata bağlanmışlardır. Birisi bölgede siyasi nüfuzunu kaybederken aynı zamanda ortaya çıkmış ve eski yeni birçok milletlerin tarihleri ile bir arada yani iç içe olabilmışlerdir. Bu durum Türk Milletinin dünya tarihinde derin iz bırakan kudret ve faaliyetinin bir belgesi sayılabilir.

Türk göçlerine geçmeden önce "Türk Adı" "Türk Yurdu" ve "göçlerin sebepleri" hakkında bilgi vermekte fayda mülâhaza etmekteyim.

Türk adı siyasi anlamda ilk defa 6. ve 8. asırlarda Orhun Kitabelerinde geçmiştir. İlk olarak "Türük" şeklinde kullanılmış ise de gerek kaynaklarda ve gerekse araştırmacılara göre çeşitli manalar verilerek ortaya konulmuştur. Nitekim; Tu-kue (miğfer), Türk (terk edilmiş, olgunluk çağı), Türelî (kanun, nizam sahibi) şeklinde ifade edilirken, isim olarak; (güç-kuvvet), sıfat olarak (güçlü, kuvvetli) anlamları anlaşılmıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, Türk kelimesinin Türk Devletinin resmi adı ilk olarak Göktürk Devletinde (552-630) kullanıldığı görülmüştür.

Bütün bunlar bize Türk adının belli bir topluluğa mahsus etnik bir isim olarak kullanılmayıp siyasi bir ad olarak kullanıldığını ve ileriki dönemlerde bu sebeple kendi hususi isimleri ile anılan diğer Türklerin ortak adı olmuş ve zamanla

Yrd. Doç. Dr. Ergünöz AKÇORA

*Ahmet Yesevi Ü. Şarkiyat Fak.
Tarih B. Öğr. Üyesi*

Türk soyuna mensup bütün toplulukları ifade etmek üzere milli bir ad payesine yükseltmiştir.

Şüphesiz Türk adı ile anılan bu toplumların ileride bir millet olabilmesi kolay olmamış ve buldukları yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. İlk yurtları konusunda da pek çok nazariyeler vardır. Nitekim bunlardan; Çin kaynaklarına göre (Altayların kuzeyi); Hammer, Vambery ve Oberhammer gibi alimlere göre (Kuzeybatı Asya-Tanrı Dağları arası); kültür tarihçilerine göre (İrtiş-Urallar arası, Altay-Kırgız Bozkırları, Baykal Gölünün güneyi) olarak düşünmüşlerdir. Ancak bugün için bunu 82-110 derece meridyenleri ile 45-57 derece paralelleri arasında, kuzeyde Baykal Gölü, Obi Irmağı; güneyde Gobi çölü, Çungarya ile sınırlamak mümkün olmuştur.

İşte bu sınırlar içinde büyük devletler kurmuş olan Türkler neden bu toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu soruya cevap aramaya çalışırsak;

Bunu birkaç ana başlık altında toplamak mümkündür.

Öncelikle bu göçler şüphesiz ciddi sebeplere dayanmaktadır. Hiçbir kavim veya toplum kendiliğinden keyif için büyük zorlukları göğüsleyerek yer değiştirmez. Bir takım zaruretlerden olduğu bir gerçektir. İşte Türk toplumlarının da bu hareketlerini;

1. *İktisadi sebep*; fetih yolu ile bir şey elde edemeyince geçim sıkıntısı başlamış ve toplu olarak veya ferdi olarak başka ülkelerde iş bulmaya gidilmiş ve bu sızma yolu ile gerçekleşen göç sonrası sayılar büyük yekun tutmuştur.

2. *İklim değişiklikleri*; bilhassa kuraklık sebebiyle orta Asya'dan kendilerini ve büyük sürülerini besleyebilmek için yeni otlaklar aramaya gidilmiştir. Kuraklık hem ziraati ve hem de hayvancılığı etkilemiş, insanlar ve hayvanlar çok zor durumda kalmışlardır.

3. *Siyasi baskılar*; kendilerine göre kuvvetli olan bazı büyük devletlerin zor ve baskılan, onları hakimiyetleri altına almak istemeleri sonucu bazı Türk toplulukları yerlerinde kalırken, diğerleri bağımsız olma isteğiyle çok uzak mesafelere giderek yeniden toplanmaya ve bağımsız bir devlet olma yönüne çaba sarf etmişlerdir. Tabiatı ile bu tür siyasi baskı sonucu yerlerinden oynayanlar zaman zaman gittikleri bölgelerdeki insanların da yerlerini terk etmelerine sebep olmuşlardır.

4. *Cihan hakimiyeti ülküsü*; Türklerde mevcut hakimiyet telakkisi içinde bir ad ve bir bayrak altında toplama ülküsü maneviyatlarının da sağlamlığı ile başka bölgelere gitmelerine sebep teşkil etmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi buna başka sebepler de eklemek mümkündür. Ancak bu sayılan sebepler iki ana konuda birleşmektedir. Yani göç şekil olarak iki şekilde yapılmıştır.

1. Fetih yolu ile; bunda hareket noktası yeni bir vatan elde etmek olmuş. Yani belirli gayelerden yoksun sırf macera olsun diye yapılan göçler olmamıştır. Bu göçlere hükümdar ve ailelerinin de katılmaları, onlara sıkı bir disiplin içinde hareket kolaylığı sağlamıştır. Ayrıca kutsal sayılan hanedan üyelerinin başta bulunmaları ve onlara duyulan saygı ve sevgi dolayısıyla hareket birliğini sağlamış, çeşitli coğrafi bölgelerde taşıdıkları misyon ve özellikleri rahatlıkla sergilemek imkanı bulmasını sağlamıştır.

2. Sızma yolu ile; yukarıda açıklandığı gibi ekonomik sıkıntılar içinde kalan Türk toplumları kendileri için yeni iş imkanları aramak üzere çeşitli coğrafi mekanlara gitmeye başlamışlardır. Sağlam yapılı olan bu insanlar gittikleri yerlerde genelde paralı asker olmuş ve kendilerini sevdiren kabul ettirince daha sonra yenileri gelmeye ve zamanla büyük sayılara ulaşmayı sağlamışlardır. Anlaşılabileceği gibi gizli göç olarak adlandırdığımız bu durum Türk toplumlarının bu bölgelere daha büyük göç imkanlarını ortaya koyarken bazen orada üstün kabiliyet gösteren Türkler askeri ve siyasi hayata hakim olmayı da başarmışlar ve devlet kurmaya yönelmişler, az bir sayı ile o toplumları yönetmeyi başarmışlardır.

Bu bilgiler ışığında, tarihte Türk toplumlarının önemli saydığımız bazı hareketleri, başlangıçta karanlıkta iken bugün elde edilen vesika ve bulgular ile oldukça aydınlatmak mümkün olmuştur. Bu durum bilhassa Asya Hunları diye bilinen Türk kitlelerinin Anayurt bölgesinden çıkış tarih ve yönlerinin aydınlanmasına imkan vermiştir. Bu kitlelerin o dönemin büyük devletlerinden olan Çin tarafından yerlerinden oynatılmaları zaman zaman yeni devletlerin ortaya çıkmasına da bir vesile olmuştur.

Göçebe ve savaştığı olan bu toplumlar M.Ö. 1700 yılları ile 1500 yılları arasında Altaylar ve Tanrı Dağları eteklerinde kalırlarken bir başka

kısmı bugünkü Kazakistan üzerinden Maverainnehir bölgelerine kadar yayılmışlardır.

M.Ö. 1300-1000 yılları arasında bir kısım Türklerin Türkistan sahasında oldukları, bu bölgenin daha sonra Hint-Avrupai grubun eline geçtiğine dair görüş kuvvet kazanmıştır. Ancak M.Ö. 1000-700 yılları arasında ise bu Türklerin Altaylar bölgesine ve Çin'in kuzeybatısındaki Kansu-Ordos bozkırlarına doğru kaydıkları görülmüştür. Yine M. Ö. birinci binde İndus Pencap bölgesine ilk Türk hareketleri başlamıştır.

M.Ö. 700 yıllarında Sibirya, Baykal, Moğolistan ve Yedisu bölgelerinde etnik yönden Mongoloid ırkın üstünlük kazandığı, aynı dönemlerde Türkistan ve Harizm bölgelerine İran'dan bazı toplulukların geldiği görülmüştür. Bu yüzyıllarda Anayurdu boşaltan Türk kütelleri doğuda Ordos'a, batıda Volga'ya kadar yayılmışlar ancak bunlardan Çuvaşlar batıya yönelirken Yakutlar şimdiki bölgelerine çekilmişlerdir.

M.Ö. 500-300 yılları arasında Hazar-Volga arasında İran asıllı kavimler ile birlikte yaşadıkları Asya Hun devleti dahil iç Asya'nın kuzeybatı bölgelerine, daha sonra da Sibirya'da geçtikleri anlaşıyor.

Milattan sonra göçlerin daha açıklık kazandığını görüyoruz. Nitekim;

1 ve 2. asırlar arasında Hunlar Orhun bölgesinden güney Kazakistan bozkırlarına, Türkistan'a geldikleri, bölgeyi yurt edindikleri bilinmektedir.

M. S 350 yıllarından itibaren Çin baskısı sonucu bazı Hun kütelleri Akhunlar (Eftalitler) adı altında Afganistan ve kuzey Hindistan bölgelerini kendilerine yurt seçmek zorunda kalmışlardır.

M. S.375 yıllan bilindiği gibi büyük bir göç dalgasının olduğu ve meşhur kavimler kapısı denilen Hazar Denizi'nin kuzeyinden büyük bir kütlenin geçerek Avrupa'ya göçtükleri ve bölgedeki yerli kavimlerden; Ostrogotlar, Vizigotlar, Vandalların daha batıya hatta Afrika'ya kadar yer

değiştirmelerine sebep oldukları ve Batı Hunları olarak Türk tarihinde yer aldıklarını görüyoruz.

M. S 461-465 yılları arasında Ogurların güneybatı Sibirya'dan güney Rusya'ya göçtükleri anlaşılmıştır.

M. S 475 yıllarından itibaren Sabarların Aral bölgesinden Kafkaslara yayıldıkları, 550 yıllarında Avarların batı Türkistan'dan orta Avrupa'ya geçtikleri, bunu 668 yıllarından itibaren Bulgarların Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a ve Volga kıyılarına yayıldıkları bilinmektedir.

M. S 830 yıllarında Macarlarla birlikte diğer bazı Türk boyları Kafkasların kuzeyinden orta Avrupa'ya yayıldıkları, 840 yıllarında Uygurların Orhun bölgesinden iç Asya'ya göçtükleri, yine aynı yüzyılda Peçenekler, Kuman (Kıpçak) ve Uzlar (Oğuzlar) Hazar Denizinin kuzeyinden doğu Avrupa ve Balkanlara geçtikleri anlaşılmıştır.

Şüphesiz bizler için en önemli göçler 10 ve 11. asırlardaki Oğuz göçleri olmuştur. Orhun bölgesinden Maverainnehir (Seyhun ve Ceyhun), İran ve Anadolu'ya taşan göçler sonunda Türklerin İslamiyeti seçmeleri ile isimleri Türkmen, kurdukları devletler Anadolu Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti devleti olarak varlığını sürdürmüştür.

Sonuç olarak irili ufaklı pek çok devletin kurulmasına ve yıkılmasına sebep olan tarihi Türk göçleri, yeni yurtlar edinme amacıyla bilinmeyen yerlere gitmelerini engelleyememiş, onları bekleyen tehlikeleri bile bile aralıksız olarak bir ölüm kalım savaşı içinde devam etmiştir. Elbette bu durum her millet için tabii sayılabacak bir hareket olmasa gerek . Türk toplumlarını tarih boyunca hareketli bir topluluk halinde sürekliliğini mümkün kılan bir zindelik, başarılar ile daha da artmış, her askeri ve siyasi başarı yeni bir hedefe yol açmış, yeni ülkeler alındıkça yeni fetih arzuları da kamçılanmıştır. Buna Türkler için İslamiyetin cihad emri de katılınca önünde hiçbir engel kalmamıştır.

KAYNAKLAR

- ARAT, R. Rahmeti
1954 "Kıpçaklar maddesi" **İslam Ansiklopedisi**.
"Uygurlar", **Türk Kültürü Araştırmaları**, S. XVI., 1-2. 1984
- ARDEL, A. 1984 ÇANDARLIOĞLU, Gülçin "Batı Türkistan", **Türk Kültürü**, S. XV. 1984 "Uygur-Çin İktisadi Münasebetleri", **İÜFTD**, İst.
- ARSLAN, Mahmut
1984 **Step İmparatorluğunda Sosyal Yapı**, İstanbul. 1987 "Kan-Chau Uygur Devleti (Sarı Uygurlar)", **Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I**, Ankara.
- ATSIZ, Nihal 1939 **Dokuz Boy Türkler**, İstanbul. DİYARBAKIRLI, Nejat 1972 **Hun Sanatı, Hunların Kuruluşu ve Yıkılışı**, İstanbul.
- BARTHOLD, W.
1927 **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, İstanbul. DONUK, Abdulkadir 1987 "Peçenekler", **Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I**, Ankara.
- BAŞTAV, Şerif
1949 "Sabir Türkleri", **Belleten**. V/17-18, Ankara. EBERHARD, W. 1940 "Muahhar Han Devrinde (M.S. 25-M.S. 220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış", **Belleten**, IV/16,Ank.
- 1962 "Atilla'nın Hayatı ve Ölümü", **Türk Kültürü**, S.I, Ankara. 1942a **Çin'in Şimal Komşuları**, (Çev. Nimet Uluğtuğ) Ank.
- 1987a "Avar İmparatorluğu", **Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I**, Ankara. 1942b "Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya **Halkları**",**Türkiyat Mecmuası**, S.VII-VIII, İstanbul.
- 1987b "Atilla ve Hunlar", **Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu**, Ankara. 1947 "Şato Türklerinin Kültür Traihine Ait Notlar", **Belleten**, XI/41, Ankara.
- BAYRAM, Sadi
1977 "Tarihte Türk Adı Ne Zaman Ortaya Çıktı", **Milli Kültür**, S. 5, İstanbul. ECKHARDT, S. 1962 **Atilla ve Hunlar**, İstanbul,.
- CAFEROGLU, A.
1964a "Altay Türkleri", **Türk Kültürü**, n/23, Ankara. EDİP, Yavuz 1968 **Tarih Boyunca Türk Kavimleri**, Ankara.
- 1964b "Sibirya Türkleri", **Türk Kültürü**, H/24, Ankara. ESİN, Emel 1978 "İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş", **TE-KEK**,II, lb,ist..
- 1965 "Kazak Türkleri", **Türk Kültürü**, H/29, Ankara. FEHER, G. 1984 **Bulgar Türkleri Tarihi**, Ankara.

GABİN, A.V.		KOCA, Salim	
1944	"Göktürklerin Tarihine Bir Bakış", AÜDTCFD , II/5, Ankara.	1983	"Hun Çağı ve Meselesi", Milli Kültür , S. 43, Ankara.
GÖKALP, Ziya		1990	"Uygur Devleti", TDTD , İstanbul.
1976	Türk Medeniyet Tarihi , (Haz. İsmail Aka, Y. Koprıman), İstanbul.	KODALBAŞ	Sencer, "Kuraklık Teorisi ve Orta Asya'dan Göç", Orman Müh. , 11(5), 5.72.
GROUSSET, Rene		KURAT, A. Nimet	
1980	Bozkır İmparatorluğu , İstanbul.	1937	Peçenek Tarihi , İstanbul.
İNAN, Abdulkadir		1966	Türkiye ve İdil Boyu , Ank.
1925	"Türk Kabilelerinin İsimlerine Dair", Türkiyat Mecmuası , I, İstanbul.	KURAT, A. Nimet	
İNAN, Abdulkadir		1972	IV-VIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri Tarihi , Ankara.
1934	Türk Tarihinin Ana Hatları , İstanbul.	1976	"Uzlar, Peçenekler, Kumanlar", Türk Dünyası El Kitabı , TKAE, Ankara.
İZGİ, Özkan		1986	Kutluğ Bilge Kül Kağan, Böğü Kağan ve Uygurlar , Ankara.
1984	"Çin İle Batı Arasındaki İpek Yolları (8. Yüzyıla kadar)" HÜEF Dergisi , C. 2, S. 1, Ankara.	RASONYI, L.	
1986	Kutluğ Bilge Kül Kağan, Böğü Kağan ve Uygurlar , Ankara.	1939	"Tuna Havzasında Kumanlar" Belleten , IH, Ankara.
KAFALI, Mustafa		1971	Tarihte Türklük , Ankara.
1970	"Cuci Ulusundaki İl ve Kabilelerin Siyasi Rollerini ve Ehemmiyeti", İÜFTD , İstanbul.	LAZSLO, G.Y.	
1970	"Cuci Sülaleleri ve Şubeleri", İÜFTED , İstanbul	1950	"Dokuz Oğuz ve Türkler", (Çev. Hasan Eren), Belleten , XIV/53, Ankara.
1975 1987		LIGETTT, L.	
KAFALI, Sevgi		1946	Bilinmeyen İç Asya , (Çev. S. Karatay), İstanbul.
	Altınorda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri , İstanbul.	MERAM, A.K.	
	"Türklerin Anayurdu", Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I , Ankara.	1971	Göktürk İmparatorluğu , İstanbul.
	"Tarihte Türk Göçleri ve Neticeleri", Töre , S. 4 (17).	MERÇİL, E.	
KAFESOĞLU, İbrahim		1965	"Afganistan'daki Türkmenler", Türk Kültürü , II/31.
1964	1 "Türk Kültürünün Özellikleri", 2 Türk Kültürü , S. 26, Ankara.	MORAVCSİK, G.	
1983	Türk Milli Kültürü , İst.		"Hazarlar Meselesinin Bugünkü Hali", İÜFTD , II/3-4, S. 109-117.

NEMETH, G.Y.		SANCAR, N.	
1962	"Atilla ve Hunları" (Çev. Şerif Baştav), AÜDTCF, Ankara.	1968	"İlteriş Kutluğ Kağan", Türk Kültürü , 6/65, Ankara.
ORKUN, H. N. 1933	Atilla ve Oğulları , İstanbul.	SERTKAYA, Osman F. 1987	"Türk Adı", Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I , Ankara.
1940	Türk Adının Aslı , İstanbul.		
1986	Eski Türk Yazatları , Ank.	SÜMER, Faruk	
ÖGEL, Bahaeddin 1947	"Büyük Hun İmparatorluğunun Kuruluşundan Önce Orta Asya'nın Etnik durumu AÜDTCF Dergisi, Ank.	1953	"Bayındır, Peçenek ve Yüreğirler", AÜDTCF Dergisi, XI/ Ankara.
	Türk Mitolojisi , Ank.	1967	Oğuzlar , Ankara
1971		TOGAN, Zeki Velidi 1941	Tarihte Usul , İstanbul
1977	"Göktürk Devleti", Milli Kültür	1943	"Göktürk Kağanlığının Siyasi Tarihi", Orhun Mecmuası , S,10.
1981	Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi , C. 1-2, Ankara	1940	Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul.
1982	Türklerde Devlet Anlayışı , TURAN, Osman 1979	TURAN Osman 1979	
1987	"Akhun Devleti", Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu I , Ankara		Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi , İstanbul.
1988	Türk Kültürünün Gelişme Çağları , İstanbul.	ULUCAY, M. Çağatay	İlk Müslüman Türk Devletleri , Ankara
ÖZTUNA, Yılmaz 1983	Büyük Türkiye Tarihi , C. 1, İstanbul	VACZY, D. 1962	Atilla ve Hunlar , İstanbul